

УДК 811.161.2'01"16"

Юлія Олешко

ГОНОРАТИВНІСТЬ У ПЕРЕДМОВАХ ДО ПРОПОВІДНИЦЬКИХ ЗБІРНИКІВ А. РАДИВИЛОВСЬКОГО

У статті розглянуто особливості реалізації мовленнєвої категорії гоноративності в передмовах до проповідницьких збірників А. Радивиловського – «Огородку Марії Богородиці» (1676) і «Вінці Христовому» (1688), зокрема проаналізовано відмінність у вияві гоноративності до різних адресатів: Господа, Богородиці, читача та царських осіб.

Ключові слова: гоноративність, передмова, А. Радивиловський, староукраїнська літературна мова XVII ст.

Суспільні норми й культурні цінності, якими керуються люди в повсякденному житті, зокрема й у мовленнєвій діяльності, засвідчують специфіку національного світогляду в певний історичний період. Соціальні взаємини між співрозмовниками визначаються двома основними чинниками – дистанцією та статусом – і варіюються залежно від різного ступеня дистантності/інтимності і симетричності/асиметричності, тобто вимірюються за показниками «ближче – далі» та «нижче – вище». Домовленість про суспільну дистанцію та ієрархію втілюється в категорії ввічливості, яка є індикатором культури поведінки індивідів. Так, гоноративність – це вербалізована шанобливість, етикетність, яка відповідає усталеним правилам ведення діалогу. У мовленні ввічливість виявляється як постійний пошук оптимальних засобів оформлення ідей відповідно до традиційних уявлень про такт, з урахуванням соціальної ролі та статусної належності адресанта й адресата, комунікативної ситуації загалом.

Уперше поняття мовної ввічливості обґрунтували П. Браун і С. Левінсон у праці «Ввічливість: деякі універсалії у використанні мови» (1978). На їхню думку, ввічливість є основою для забезпечення суспільного порядку і передумовою людської співпраці, тому явище ввічливості належить до підвалин соціального життя людей. Центральним терміном у теорії П. Браун і С. Левінсона є «лице». Цей термін запозичений у соціолога Е. Гоффмана й означає публічне самовираження, до якого прагне кожен індивід [Brown and Levinson : 61]. Поняття лица має два вияви: «негативне лице» – свобода дії і свобода від нав'язування; «позитивне лице» – бажання індивіда, щоб його самовираження оцінили і схвалили. Відповідно, мовознавці пропонують стратегії негативної ввічливості, спрямовані на неперешкоджання та відсторонення від індивіда, забезпечення свободи самовираження, тоді як стратегії позитивної ввічливості спрямовані на прийняття «лица» індивіда, висловлення прихильності до нього [Brown and Levinson : 70]. Запропонована теорія є універсальною, оскільки зазначені стратегії використовують у різних мовах і культурах. Для прикладу П. Браун і С. Левінсон порівняли вербальний і невербальний вияв ввічливості в англійській, цельтальській і тамільській мовах. Ядровою ідеєю теорії ввічливості є те, що деякі дії є потенційно небезпечними, а тому потребують «пом'якшення», що в мовленні реалізується через гоноративність.

Термін «honorific» було вперше використано в 1907 р. на позначення окремих лексичних та лексико-граматичних одиниць у японській мові [Chamberlain]. У світовій лінгвістиці вивчення ввічливої мови на сьогодні здійснюється переважно на матеріалі японської та корейської мов, у яких наявні спеціальні засоби (дієслівний спосіб і лексеми-титули) вербалізації шанобливого ставлення до співрозмовника і третьої особи [Alan Hyun-Oak ; Alpatov].

На матеріалі мов, у яких категорія ввічливості граматично не детермінована, проводяться дослідження, які насамперед стосуються використання титулів і ввічливих звертань: гоноративність та (не)ввічливість як соціальна практика в перській мові [Izadi], релігійні та нерелігійні звертання в іракському діалекті арабської мови [Matti], динаміка номінацій, що вказують на вік і сімейний стан жінки (англійська та македонська мови) [Maljkovic Atanowska].

У сучасній українській лінгвістиці значна кількість праць присвячена категорії звертання, фундаментальне дослідження мовного етикету представлено в монографії О. Миронюк [Myroniuk], однак історичний аналіз мовної та мовленнєвої ввічливості в українській мові набув популярності лише в останні десятиліття. Серед опублікованих статей слід назвати «Мовний етикет в українській епістолярії XVIII ст.» В. Горобця [Horobets], «Звертання в літописному тексті» В. Франчук [Franchuk], «Теорія ввічливості та теорія звертань як перспективне методологічне поле для аналізу дипломатичних листів ранньомодерної доби» Н. Білецького [Biletskyi].

Зазначені праці свідчать про великий науковий інтерес дослідників до вказаної проблеми. Водночас багатоаспектність та міждисциплінарність феномену ввічливості зумовлює відсутність єдності в теоретичному осмисленні цього поняття і розумінні механізмів його функціонування в різних мовах і культурах.

Вербалізація ввічливості в українських барокових казаннях вивчена лише частково, оскільки в публікації О. Зелінської розглянуто лише звертання в проповідницьких текстах [Zelinska], тому **метою цієї статті** є з'ясування особливостей реалізації категорії гоноративності в передмовах до проповідницьких збірників А. Радивиловського.

Гоноративність ми розглядаємо як комунікативну категорію, що позначає ввічливе ставлення мовця до адресата або особи, про яку йдеться у висловленні. Серед української лінгвістичної термінології близькими є «гоноратив», «гоноративність», «ввічливість», «респективність». Погоджуємося з думкою М. Конюшкевич, яка вважає, що термін «гоноративність» – найбільш змістовний і чистий від конотативно-асоціативних відтінків, порівняно із загальноживаним «ввічливість» [Koniushkevich : 27], хоча деякі дослідники використовують обидва терміни паралельно [Zhuravliova]. Термін «гоноратив» слід уживати на позначення граматичної категорії, властивої обмеженій кількості мов, до яких не належить староукраїнська. На позначення конкретної мовної одиниці, маркера гоноративності, використовуємо термін «гонорифік». Добір мовних засобів залежить від соціального етикету, мовної особистості адресанта й комунікативної ситуації.

Прагматичний характер категорії гоноративності виявляється в її визначальній ролі щодо спрямованості на успішне спілкування [Koniushkevich : 33]. Висловлення є контекстуально залежним, оскільки не може розглядатися поза контекстом з погляду ввічливості/неввічливості, суспільної припустимості й ситуативної доречності. У зв'язку з цим вивчення гоноративності потребує застосування **дискурсивного методу**, успішно апробованого для аналізу гоноративності в дослідженнях М. Марчанік [Marcjanik], Р. Лакофф [Lakoff] та ін.

А. Радивиловський (? – 1688) відомий як намісник Києво-Печерської лаври, ігумен Свято-Микільського Пустинного монастиря, автор двох збірок проповідей (казань): «*Огородокъ Маріи Богородиць*» (1676) і «*Вѣнецъ Хѣвъ*» (1688). Проповіді А. Радивиловського, написані староукраїнською літературною мовою, апелюють до тогочасних проблем українського соціуму, насичені народними приказками і прикладами з популярних збірок європейських письменників. Ці тексти називають «полемічно-публіцистичними», оскільки вони відбивають зміни соціально-культурної ситуації, пов'язані з ідеологічною релігійною боротьбою. Казання А. Радивиловського – з багатою образністю й

риторикою, бароковий стиль «плетенія слів». Щодо комунікативного завдання, то на перший план висувається вимога інформативності і практичності знання: проповідь мала розширювати світогляд вірян, пояснювати святописемні положення так, щоб прихожанин міг прикласти їх до свого життя, а священник – уміти виголосити проповідь за поданими зразками. Розраховані на аудиторію з нижчим ступенем освіченості, ніж у авторів, проповіді написані староукраїнською літературною мовою зі збереженням церковнослов'янських цитат із Біблії, а почасти їх перекладом, поясненням і спрощенням.

«Огородок Марії Богородиці» охоплює казання на церковні свята, серед яких – на дні руських святих: Антонія і Феодосія Печерських, Бориса і Гліба, Володимира Великого та ін. Наприкінці збірника містяться слова повчального характеру: «**У скорбехъ**», «**У пеклѣ**», «**У станѣ малженскомъ**» тощо. Стародрук відкривають цитати зі Святого Письма, епіграми та три передмови: до Богородиці, до І. Гізеля та до читача. На початку книжки автор указує державних та церковних високопосадових осіб, за правління яких було опубліковано проповіді: *За щасливон державы Вели(к): Г(ѣ)дра Царя йшего и Великаго Кнѣзя Феодора Алезѣевича Всеа Великіа и Малыа и Бѣлыа Россіи Самодержца. И многихъ Царствъ, Кнѣжствъ, и Змль Восто(ч)ны(х), Западны(х), Гѣверны(х), и Южны(х), ш(т)чича, дѣдича, наслѣ(д)ника, и шбладателя. За блг(с)веніе(м) висоце в(ъ) Бѣ прв(л): є(ѣ): м(л): Г(ѣ)дна ш(т)ца Иннокентіа Гизіела, Архимандриты стѣ(х) вели(к) чѣдотво(р): Лауры Кіево-Печерскіа. Пре(з) недосто(н)на(г) [о] раба Бжїа и Мрїи Бці, Іеромонаха Антонїа Радивиловско(г) [о], намѣсника тоен (ж) Лауры Кіево-Пече(р):* (О, Preface). Як бачимо, мовець перелічує титули царя, фіксує землі його володіння, за допомогою атрибута *щасливон державы* підкреслює свою прихильність до влади. Проповідник уточнює, що І. Гізель затвердив друк «Огородка». Прикметно, що до київського архимандрита мовець застосовує атрибут *высоце вѣ Бѣ првелебный*, що відповідає апелюванню, зазначеному в порадах, які І. Галятовський подає в трактаті «*Наѣка, або способъ зложена казана*» (1665), проте номінації *великий госѣдарь царъ нашъ и великий князь*, за І. Галятовським, бракує атрибутів *напяснѣйший, незвитажоный* (N, 479). Така невідповідність, напевно, зумовлена браком досвіду звертання до царя в українських книжників (наприклад, у збірнику «*Ключъ разумѣніа*» (1659) І. Галятовського особу царя не вказано), але не є свідченням невічливого ставлення, що доводить самономінація А. Радивиловського *недостойный рабъ Бжїй*, яку слід кваліфікувати як вияв депреціативності – вербально вираженого самоприниження мовця з метою наголосити на величчї осіб, про яких ідеться в дискурсі. Така надто скромна самоідентифікація маркує статусну дистанцію – «вертикальний тип відношення, який показує ступінь статусної нерівності» [Larina]. Відносини між

комунікантами є асиметричним, і тогочасний етикет вимагав наполягав на цьому.

За Н. Ясаковою, звертання до Бога, Матері Божої та святих засвідчують ритуальний семантико-прагматичний варіант указування на квазіадресата [Yasakova : 255]. Квазіадресатність полягає в тому, що хоча вірянин установлює контакт із божеством, утім, роль останнього регламентовано обмежена, тому це спілкування є однобічним. Дослідниця слушно зауважує, що «божественна особа не охоплена соціальними відносинами та перебуває поза (над) ними» [Yasakova : 258], тому в передмові до Богородиці казнодія висловлює своє особливе ставлення до Неї: *Тысь единою моею оутѣхоу была на земли, ш тебе слово проповѣдати, тебе выхваляти едина была оутѣха* (O, Preface). Як бачимо, кожна частина висловлення починається з повторюваного займенника тѹ в різних відмінках; така анафоричність указує на виняткову важливість адресата, його неспівмірність з іншими можливими учасниками комунікації.

Перед Богородицею мовець постає як «подлоє створен(ъ)є сѣа твоегш, а Рабъ твой недостойный, іеромонахъ Антоній, надъ всѣх(ъ) грѣшнѣйшій» (O, Preface). Як видно, така депреціативна комунікативна поведінка виявляється у взаємодії з божеством, а також із вищою в церковній ієрархії особою. Для порівняння: С. Полоцький у збірнику «Вечера дѣшевнаа» (1683) так само позначає себе – *іеромонахъ недостойный* (VD, Preface). Натомість інтеракція з читачем передбачає інакшу самоідентифікацію, яка, звісно, також є гоноративною: *тебѣ всѣхъ двѣрь временныхъ и вѣчныхъ зычливый бѣгомле(ц). Антоній Радивилевскій, Намѣсни(к) стѣа Великіа чѣдотворныа Лавры Печерскіа Кіевскіа* (O, Preface). Вочевидь, мовець виявляє не лише повагу до читача, але й товариське ставлення. Інакше кажучи, статусні відмінності в цьому діалозі нівелюються, поступаючись соціальної близькості.

Звичайно, проповідник також виявляє скромність у спілкуванні з читачем, проте ця скромність стосується його позиції перед Богом: *Признаю, же потагнул бымъ на себе знак(ъ) порожной хвалы, гды бымъ сын слова мои силам(ъ) разумъ моего подлого приписал(ъ)* (O, Preface). Крім того, такі висловлення демонструють високий ступінь інтимності комунікації, довірливе ставлення мовця до реципієнта. Зрештою, вербалізацію позірно низької самооцінки перед читачем/слухачем гомілет І. Галятівський визнавав спеціальним прийомом, застосовуваним для створення контрасту між нібито нерозумним проповідником і гарною проповіддю: «*Ездордіумъ можешъ часомъ написати понижаючи себе, приписуючи собѣ недосконалость, слабость, неумѣтно(ст)*» (N, 514). З огляду на це, прохання А. Радивилевського, якщо читач не оцінить книжку високо, «*принамнѣй прійми намѣреніе, которое в(ъ)*

сей слабости запо(м)нивши, оудалоса до великихъ речій» (О, Preface), насправді видає передбачувану позитивну реакцію читача. Некатегоричність, поступливість у бажанні мовця є виявом так званої негативної гоноративності – спрямованої на забезпечення опцій і свободи думки читача.

Ще одну передмову казнодія присвячує архімандритові: *вельце мл(ѣт)ивомъ г(ѣ)динъ, ш(т)цъ, пастыреви, патронови, и великомъ добродѣви, горливомъ любителеви ч(ѣ)ти пребл(ѣ)вен(н)он Дѣи Маріи Бѣи* (О, Preface). Безсумнівно, остання номінація є найважливішою в цьому дискурсі, тому що не лише підкреслює побожність І. Гізеля, але й пов'язує двох адресатів. Окрім того, потрібно зазначити, що особливу шанобливість розкривають не реальні титули та звання, а кваліфікаційні номінації, які емоційно оцінюють особу.

Такі особливості оформлення ідей, як словопорядок і синтаксичні структури покликані посилювати гоноративність: *Не замолчю я шныхъ [добродѣйствъ], коли не тылко самъ презъ себе, але и презъ сію ншво выданю книгъ, всемъ россійскомъ шповѣдаю свѣтъ* (О, Preface). Єднальний сполучник *не тылко ... але и* акцентує на другій частині висловлення – *презъ сію ншво выданю книгъ*, а отже, мовець вважає за потрібне повідомити, що його повага до адресата фіксується не лише усно – вона засвідчена в книжці.

Другий збірник А. Радивиловського «Вінець Христов» вийшов друком щонайменше на п'ять років пізніше від свого рукописного варіанта, що, ймовірно, пов'язано з бурхливими подіями в українському церковному та політичному житті, які зумовили перехід Київської митрополії під юрисдикцію Московського патріарха в 1685 р. Для книговидавництва це означало, що лаврські стародруки потребували рецензування і дозволу, тому «Вінець Христов» та перший збірник житій Д. Туптала було надіслано до Москви, але відповіді не надійшло, тому обидва видання з'явилися без патріаршого дозволу. Згодом, у листі до В. Ясинського Патріарх Йоаким висловився щодо видання «Вінця» так: *«Мы не токмо благословеніа не давахомъ, но и запреценіе наложихомъ... А впредь вамъ каковы книги слѣчитса печатати, первѣе къ намъ шѣъавити и написавъ присылати»* [Shliapkin : 190–192]. Це висловлення свідчить про складні відносини між київською та московською церковними адміністраціями, і така напружена ситуація була викликом для А. Радивиловського як автора.

У стародрукованому «Вінці», збірнику казань на неділі року, наявні три передмови: до Христа, царської родини та читача.

Не викликає сумніву твердження, що дискурс спілкування з Господом є наскрізно гоноративним. Будь-який мовець, незалежно від його суспільної належності й статусу, є насамперед християнином, тому любов до Бога виражається через шанобливе ставлення до Нього і Його вчення. Покликання на

слова Господа свідчать про авторитетність і незаперечність Абсолюту: *Бо сам(ъ) реклесь ѡ себѣ оу пр(ѡ)рка Ісаїи* (V, Preface).

Гоноративність може виявлятися через комплекс мовленнєвих засобів: *Коли оуважаю цель створена моего, не иншіи быти оусмотрѣю, тылkw абымъ Тебе Б҃га и Створителя моего хвалачи, ... одержати могъ вѣне(ц) живота вѣ(ч)на(г)[о]... Але оувы мнѣ!* (V, Preface). Протиставлення *не иншіи быти оусмотрѣю і одержати могъ вѣне(ц) живота вѣ(ч)на(г)[о]* демонструє впевненість мовця в своїх намірах, а емфатична конструкція *тылkw абымъ* підкреслює силу бажання адресанта, яке далі він заперечує в емоційно-експресивному висловленні *Але оувы мнѣ!*, цим самим показуючи скромність і підпорядкованість свого земного життя і душі після смерті Божій волі.

У «Предословіи до чителника православнаго» мовець говорить із позиції автора, який ставиться до свого тексту як недосконалого продукту, припускає наявність помилок, аби показати повагу до читача й уберегти себе від критики: *И тоє чтѡ в(ъ) немъ («Вінці» – Ю. О.) было бы и наганы го(д)ное, любовію покрыи, и без(ъ) жа(д)но(г)[о] осѣжденїа любовне исправъ* (V, Preface).

Серед усіх передмов аналізованого стародруку найбільший інтерес з погляду вияву категорії гоноративності становить звернення до московських царів: Івана Олексійовича, Петра Олексійовича й Софії Олексіївни. Увесь дискурс сповнений пафосу пошани, побудований на опозиції «негідний адресант – поважний адресат»: *всесмирєннѣйшій, недостойный книги сеа дѣлатель, нижайшій рабъ и по(д)ножіє* vs. *благочестивѣйшіє, великіє, сватолѣпные, всецєдрѣйшіє* (V, Preface). Особливу увагу привертають прикметники найвищого ступеня порівняння з морфемною тавтологією (*прєсвѣтлѣйшіє*) та утворені від відносних прикметників (*державнѣйшій*).

Силістично висока лексика, часті звертання, розлогі синтаксичні конструкції – усе це забезпечує величність і поважність комунікативної ситуації й безпосереднього її адресата: *Притѣкаю раболѣпно по(д) защїщенїє Вашеѡ Цр(ѣ)каѡ Величе(с)тва ... Прїймѣте оубѡ, молю оусердно, Ваше Цр(ѣ)коє Прєсвѣтлоє Величество, сей вѣнецъ Христов(ъ)* (V, Preface). Благоговійність і послужливість мовця, виражені за допомогою лексики із сакральної сфери (*молю оусердно, рабъ*), наближаються до обожнення реципієнта, хоча експлікованої вказівки на це немає.

Шанобливість до адресата може розкриватися через поважність до об'єкта мовлення, пов'язаного з адресатом: *ѡ(т) корєне єсте Великаѡ Монархи Россійскаго Владимира Ст҃аго* (V, Preface). Уведення в дискурс беззаперечно авторитетної фігури для всіх православних християн є стратегічно сильним кроком, аби здобути прихильність правителів. Крім того, апеляція до ідеї, яку підтримує адресат, використовуючи термінологію П. Браун і С. Левінсона, спрямована на підтримку позитивного лица адресата.

Насамкінець, гоноративність у цьому дискурсі чи не найбільше виявляється в зміні мовного коду на такий, із яким асоціює себе адресат, і дотримуванні мовного узусу, властивого соціальній групі, до якої належить адресат. Усупереч тому, що всі казання та поезії А. Радивиловського написані староукраїнською мовою, в цьому разі книжник використовує церковнослов'янську мову, орієнтуючись на майбутніх читачів: *Помышляющѣ ми, комѣ быхѣ по Црѣ Цр(ѣ)твѣющн(х) Хр(ѣ)тѣ Сп(ѣ)телѣ, сію недостойнагѡ трѣда моегѡ Книгѣ, нареченнѡ Вѣнецѣ Христовѣ с(ъ) проповѣдїи н(д)лны(х) аки с(ъ) цвѣтѡ(в) рожаны(х) сплетеныи* (V, Preface).

Нам також видається цікавим спостереження щодо друкарських особливостей вступних частин книжок. У першому збірнику, «Огородку», передмову до Богородиці надруковано більшим шрифтом, ніж до архімандрита й читачів, що, напевне, символізує неоднорядковість людей і Божої Матері, натомість у «Вінці» передмови до Христа і царських осіб надруковано шрифтом одного розміру, і це може бути пов'язано із задумом автора – показати богорівність правителів і надзвичайно шанобливе ставлення проповідника.

Мовленнєва поведінка книжника детермінована, з одного боку, певними комунікативними завданнями, які мовець ставить перед собою в конкретному дискурсі, з іншого боку – правилами соціального етикету, характерними для часу й середовища, в якому перебувають комуніканти. Передмови до стародрукованих збірників казань становлять діалогічний дискурс, що передбачає спілкування в соціальних ролях *автор – Господь/Богородиця, автор – читач, автор – архімандрит, автор – царські особи*. Гоноративність у передмовах виражається не лише через гонорифічні, депреціативні та нейтральні звертання й титули, але й через способи побудови дискурсу, прохання, вибачення, подяки, компліменти, некатегоричність, ненав'язливість і невимогливість до реципієнта, що забезпечує спектр лінгвальних засобів, зокрема й сам вибір мовного коду. Такі висновки відкривають перспективу аналізу комунікативної категорії гоноративності в інших типах дискурсу, діахронічного дослідження гоноративності в українській літературній мові.

Contractions

N – Galiatovskiy, Ioanykii. *Nauka albo Sposob Zlozhenia Kazannia (The Manual or Method of Sermon Construction)*. Lviv, 1665.

O – Radyvylovskiy, Antonii. *Ohorodok Mariyi Bohorodytsi (The Garden of Mary Virgin)*. Kyiv, 1676.

V – Radyvylovskiy, Antonii. *Vinets Khrystov (The Wreath of Christ)*. Kyiv, 1688.

VD – Polotskii, Simeon. *Vecheria Dushevnyaya (The Soul's Supper)*. Moscow, 1683.

References

Alan Hyun-Oak, Kim. “How adessive becomes nominative in Korean honorifics.” In Mikio Giriko et al. *Japanese/Korean Linguistics*. Stanford: CSLI Publications. 22 (2014): 133–148.

Alpatov, Vladimir. *Kategoriya vezhlivosti v sovremennom yaponskom yazyke (The Category of Politeness in the Modern Japanese Language)*. Moskva: Nauka, 1973.

Biletskyi, Nazar. “Teoriya vvichlyvosti ta teoriya zvertan yak perspektyvne metodolohichne pole dlia analizu dyplomatychnykh lystiv ranniomodernoyi doby (The politeness and address theories as a prospective methodological field for analysis of the early-modern diplomatic correspondence).” *Ukrayinoznavstvo. Istorychni studiyi (Ukrainian Studies. Historical Studies)* 3/56 (2015): 50–62.

Brown, Penelope, and Stephen C. Levinson. *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. [First published 1978 as part of Esther N. Goody (ed.): *Questions and Politeness*. Cambridge University Press].

Chamberlain, Basil Hall. *A Handbook of Colloquial Japanese*. 4th ed. London: Crossby Lockwood & Son | Kelly & Walsh, Ltd., 1907.

Franchuk, Vera. “Obrashcheniye v letopisnom tekste (Address in the chronicle text).” *Trudy otdela drevnerusskoi literatury (Studies of the Old Russian Literature Department)*. Saint-Petersburg: Dmitrii Bulanin. LV (2004): 40–48.

Horobets, Vasyl. “Movnyi etyket v ukayinskii epistoliiariyi 18 st. (Language etiquette in the Ukrainian epistolary of 18th century).” *Aktualni problemy ukrayinskoyi linhvistyky: teoriya i praktyka (Actual Issues of Ukrainian Linguistics: Theory and Practice)* 7 (2003): 40–48.

Izadi, Ahmad. “Persian honorifics and im/politeness as social practice.” *Journal of Pragmatics*. 85 (2015): 81–91.

Lakoff, Robin. “The logic of Politeness; or minding your p's and q's.” *Papers from the 9th Regional Meeting, Chicago Linguistics Society*. Chicago: Chicago Linguistics Society, 1973.

Larina, Tatiana. *Kategoriya vezhlivosti i stil kommunikatsyi: Sopostavleniye angliyskikh i russkikh lingvo-kulturnykh traditsyi (The Category of Politeness and Communication Style: Comparison of English and Russian Linguacultural Traditions)*. Moscow, 2009. Web. 26 Aug. 2017.

Koniushkevich, Mariya. “Kategoriya gonorativnosti i yeyo otnosheniye k funktsyonalnoi grammatike (The category of honorifics and its relation to functional grammar).” *Voprosy funktsyonalnoi grammatiki (The Issues of Functional Grammar)*. Grodno: GrGU, 1998: 25–35.

Maljkovic Atanovska, Lukrecija. “Honorifics – from gender equality to gender neutrality.” *Vizione*. 26 (2016): 323–333.

Marcjanik, Malgorzata. *Grzeczność w komunikacji językowej (Politeness in Language Communication)*. Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN, 2008.

Matti, Ala’A. “Honorifics in Iraqi Arabic with special reference to English: A sociopragmatic study.” *Language, Communication, Information*. Ed. by Ilona Koutny and Piotr Nowak. 5 (2010–2011): 111–121.

Myroniuk, Olha. *Istoriya ukrayinskoho movnoho etyketu. Zvertannia (The History of Ukrainian Language Etiquette. Address)*. Kyiv: Logos, 2006.

Shliapkin, Iliia. *Sviatitel Dmitrii Rostovskii i ego vremena (1609–1709) (Prelate Dmitrii Rostovskii and His Time)*. Saint-Petersburg, 1891.

Yasakova, Nataliya. *Katehoriya personalnosti: pryroda, struktura ta reprezentatsiya v ukrayinskii literaturnii movi (The Category of Personality: Nature, Structure, and Representation in the Ukrainian Literary Language)*. Kyiv: National University of “Kyiv-Mohyla Academy”, 2016.

Zelinska, Oksana. “Zvertannia v barokovykh propovidiakh (Address in Baroque Sermons)”. *Ukrayinska mova (The Ukrainian Language)* 1 (2007): 65–73.

Zhuravliova, Nataliya. “Zvertannia ta honoratyvy v epistoliarnii spadshchyni I. Bahrianoho (Address and honorifics in the epistolary heritage of I. Bahrianyi)”. *Visnyk Zaporizkoho oseredku vyychennia ukrayinskoyi diaspory (Journal of Zaporizhzhia Center of the Ukrainian Diaspora Studies)* 3 (2005): 107–119.

Abstract

Julia Oleshko

HONORIFICS IN THE PREFACES TO THE COLLECTIONS OF SERMONS BY A. RADYVYLOVSKYI

Background. Social relationships between the interlocutors are determined by two main factors – distance and status – and vary according to different degrees of distraction/intimacy and symmetry/asymmetry. The agreement on the social distance and hierarchy is embodied in the category of honorifics, which is an indicator of the culture of behavior. Thus, honorifics is a verbalized respect, etiquette that meets the established rules of dialogue.

Purpose. The verbalization of politeness in the Ukrainian Baroque texts has been studied partially; therefore, the purpose of this article is to reveal the specific features of honorifics in the prefaces to the collections of sermons by A. Radyvylovskiy.

Methods. A focus on successful communication manifests the pragmatic nature of the category of honorifics. Each utterance is contextually dependent, since it could not be considered out of context to define whether it is (im)polite, socially admissible, and situationally relevant. In this regard, the study of honorifics requires the use of the discursive method, which has been applied to analyze the verbalized politeness in particular.

Discussion. The tradition of including prefaces to the printed books results from the author’s wish to present his work to his readers. In the case of A. Radyvylovskiy’s sermons, their audience comprised parishioners, archimandrite, the royal family, as well as Christ and Mary Virgin who appear to quasi-addressees due to their incorporeality. The preacher appeals to these recipients by using deferential language in order to follow social etiquette and achieve his communicative aims.

Results. Prefaces to the old-printed collections of sermons represent a dialogic discourse, which involves communication according to the defined social roles. In the prefaces, respect is expressed not only through honorific, depreciative, and neutral appeals and titles but also through the ways of constructing discourse, making requests, asking for forgiveness, expressing gratitude, making compliments, being flexible and discreet, which is provided by a range of linguistic means, including the choice of the language code. Such conclusions open the broad perspective of the analysis of honorifics in other types of discourse and the diachronic study of honorifics in the Ukrainian literary language.

Keywords: honorifics, preface, A. Radyvylovskyi, Old Ukrainian literary language of 17th century.